

· ПЕТРОРОМАН ·

Галина ГОРИЦЬКА

**КРИЖАНЕ
КОХАННЯ
ГУЛАГу**

Харків
«ФОЛІО»
2020

Подяка тим,
без кого ця книга була б абсолютно інакшою:

Чудновець Олександр Миколайович —
голова ради громадської організації «Київське військово-
історичне товариство». Дослідник військової історії.
З 1979 року проходив службу у ВМФ на кораблях
Балтійського флоту. Ветеран МНС України. Співавтор
книжки «Монітор “Смоленськ” (Krakow) три долі».

Ругаль Володимир Петрович —
кандидат історичних наук, провідний науковий
співробітник Національного музею історії України
у Другій світовій війні.

Мені хочеться поговорити з вами про нього. Бо я, по-перше, невдовзі пізнаю його краще, і він назавжди стане одним із тих, до кого подумки звертатимусь. По-друге, мені конче кортить пірнути в той поки що незвіданий мною химерний світ українського літераторства середини п'ятдесятих. А для цього мені потрібна ваша підтримка — ось оця книжка.

Ви ж не зіб'єтесь із правильного, істинного шляху цієї розповіді, незважаючи на ліричні відступи й безліч переплетінь сюжетів із нелінійним чередуванням подій? Бо мені ви дуже потрібні саме такі, якими ви є, — допитливі й трохи дивні, зачаровані, як я, шукаючи постійно чогось... Проте наразі ми тут і тепер, у Києві 1954-го... Тож розпочнімо.

І ще... ледь не забула: ймовірно всі герої вигадані, а історичні постаті видозмінені до непізнаваності. Принаймні тієї академічної, котрої нас навчали ще за радянських часів. Однак, хто достеменно знає, як то воно насправді було?

Кажуть, що думки виникають в голові людини до того, як вони будуть висловлені в мові, виникають без мовного матеріалу, без мовної оболонки, так би мовити, в оголеному вигляді. Але це зовсім не вірно. Які б думки не виникли в голові людини, вони можуть виникнути і існувати лише на базі мовного матеріалу, на базі мовних термінів і фраз. Оголених думок, вільних від мовного матеріалу, вільних від мовної «природної матерії» — не існує. «Мова є безпосередня дійсність мислі» (К. Маркс). Тільки ідеалісти можуть говорити про мислення, не зв'язане з «природною матерією» мови, про мислення без мови.

*Й. Сталін, «Радянська Україна»,
5 липня 1950 року*

Ви будь-коли замислювалися над тим, що всі історії, запитання й відповіді на них уже існують усередині вас? І якщо є якась прогалина, гештальт у вашому естві, єдиний спосіб її заповнити чужою історією — зробити цю історію власною. Привласнити її. Або, висловлюючись більшовицькою термінологією, — експропріювати. Пролетаріат експропріює експропріаторів.

Я хочу, аби ви привласнили цю історію, бо вона із самого початку вже була вашою, вашої родини, що існувала за радянських часів (ви тільки замисліться над значенням цієї фрази: «радянські часи» — часи, коли країною нібито керували ради депутатів трудящих, а насправді влада була жорстко централізована); вашого міста (і неважливо, чи це Київ, чи будь-яке інше місто Союзу Радянських Соціалістичних Республік. Республік насправді не соціалістичних, а тоталітарних, і не радянських — а сталінських. Я б назвала СРСР — СТСР: Союз Тоталітарного Сталінського Рабства). Це історія моєї Батьківщини — України, що відбилася в персональних історіях маленьких пішачків СРСР, її громадян.

Я довго по приїзді в Німеччину не сприймала Україну як батьківщину. Завжди спливала кам'яна брила всієї маси совдепівського (до речі, інший цікавий термін, що набув не того значення, котрий буквально йому належить — совет депутатов) режиму, бо нам довго втлумачували: «Мой адрес не дом и не улица. Мой адрес — Советский Союз...». Стратегічно наймудріше рішення Коби, яке саме собою імплікувало російську як одну мову на всіх. Однак, як не існує думки без мови (прочитайте епіграф... так, товаришу Сталін, тут ви мали рацію), так само не існує батьківщини без конкретної адреси. І не тільки «дома-вулиці», а — країни.

І тепер на уламках пірамід свідомості я, мов той Кай, усе життя збираю щось інше, інакше. І чим більше в офіційній назві країни термінів, які ніби наголошують на плюралізмі її громадян, — соціалістична, демократична, народна — тим менше насправді в тій країні того, що вони проголошують. Ніби бояться, що їх викриють, ці терміни, а точніше — люди, диктатори, що їх поначіплювали на назви. А втім, усі все знають і бачать. І швидко цей фарс не зостається непоміченим навіть драконами. Проте на то вони й дракони, щоб уперто не зважати — не бачити. Голі королі. І щоразу, коли помирає від рук героя німецький старий, герой перетворюється на нового дракона. Спадковість влади.

Усі казки всіх народів завжди наймудріше, що у цих народів є. І навіть не лише народні, а й ті, що написали люди — це моя суб'єктивна думка.

— Я ні чорта не знаю про життя інших. Я бачу інших. Можу їх висміювати, але я нічого не знаю про їхнє життя. То, скажи мені, яке я маю право писати про інших? Я навіть не знаю, чи я усвідомлюю себе. Своє єство. Що я є таке? Чого мені треба у цьому житті?

— Припини. Ти ж знаєш, що жодному з нас не воздасться. Ніхто не матиме того, що йому треба. Принаймні, тут. Заспокойся.

— То, може, мені краще писати про покоси й озимі?

— Це одне й те саме.

— Ти мене зрозуміла.

— Ні. Я відмовляюся тебе розуміти! Борисю.

— Як?

— Пиши про кохання. Пиши про щастя — вони однакові незалежно від обставин.

— Радянський Союз — то не обставина. Не применшуй. То страшний, зажерливий дракон.

— Ти не Шварц. Ось станеш Шварцем — тоді й сипатимеш своїми здогадками. Майже прямими порівняннями-звинуваченнями.

— Я ніколи не стану Шварцем¹. Мене приборуть до того.

— Припини.

З моєї приватної розмови з ним

¹ Ідеться про Є. Шварца — радянського письменника, відомого своїми викривальними щодо радянської системи п'єсами.

Розділ перший ЗВІРИНЕЦЬ

Поезд тронется — и сотня стиснутых арестантских судеб, измученных сердец, понесется по тем же змеистым рельсам, за тем же дымом, мимо тех же полей, столбов и стогов, и даже на несколько секунд раньше вас — но за вашими стеклами в воздухе еще меньше останется следов от промелькнувшего горя, чем от пальцев по воде. И в хорошо знакомом, всегда одинаковом поездном быте — с разрезаемой пачкой белья для постели, с разносимым в подстаканниках чаем — вы разве можете вжиться, какой темный сдавленный ужас пронесся за три секунды до вас через этот же объем эвклидова пространства? Вы,

недовольные, что в купе четверо и тесно, — вы разве смогли бы поверить, вы разве над этой строкою поверите, что в таком же купе перед вами только что пронеслось — четырнадцать человек? А если — двадцать пять? А если — тридцать?..

О. Солженіцин «Архіпелаг ГУЛАГ»

І знову падав сніг. Геннадій Петрович його нюхав і доки робив цю вкрай важливу наразі для нього справу, йому здавалося, що він відчуває давно забутий аромат ужгородської засніженої весни. В серці від цього защемило, і колишній держбезпекивець, позаяк тепер забреханий, виснажений, удыгнений у ганчір'яну арештанську шапочку-ушанку, згадав своє «западенське» відрядження, котре не принесло йому нічого, крім болю й катарсису. Він поморщився від щасливої посмішки — нечастої гості його останніми місяцями. Йому було приємно згадувати. Болісно та приємно. Отой Ужгород і себе — позаяк поголеного чекіста під прикриттям у далекому Закарпатті (тоді йому ця область здавалася краєм світу) з іще жевріючою надією, що все налагодиться, що все ще може бути: і генеральські погони, і спокійне життя-буття. І тепер він, відбуваючи свій строк ув'язнення в Сибіру, думав, яким же був щасливим там. Ось там... І то була Україна. Річка Уж, качки, весняний капіж...

Чи він уже втратив надію? Остаточно зрікся того, що вважається можливістю? (Коли людина зневірюється в таких тяжких, надлюдських умовах — все пропало. Ніколи такому арештанту не бачити волі, душевно не вирватися.) Гена не знав напевне. Тут він віднайшов дещо інше — якесь нове відродження і неабияк дивувався цьому, бо ще рік тому в Ужгороді вважав, що то є край усьому, і це найбільше випробування на його життєвому шляху. Але ось тут... Ніби все пішло по новому колу: нова перевірка долі, нове відродження на межі з неможливістю існування, однак...

* * *

Усе почалось з етапу. Його відправили до Норильська майже відразу. Щоправда тому передував якийсь смішний суд, на якому колишнього майора за два дні було засуджено за статтею 54 Кримінального кодексу УРСР. Гена знав, що їй відповідає стаття 58 аналогічного кодексу СРСР — і то політична стаття КК для колишнього чекіста — то як вирок, бо відправлять його в особливий табір, майже до каторжників — Горлаг. «Горлаг, — нашептав йому крізь ґрати товариш по службі, озираючись навсідч. — Горлаг, Гено. Мовчи, ради Бога, мовчи як німий стань, що ти з МДБ». І пішов навшпиньках,

ЗМІСТ

<i>Розділ перший. Звіринець</i>	<i>9</i>
<i>Розділ другий. Юний поет</i>	<i>34</i>
<i>Розділ третій. Кревність</i>	<i>62</i>
<i>Розділ четвертий. Дорога на ешафот.</i>	<i>86</i>
<i>Розділ п'ятий. Хохли.</i>	<i>114</i>
<i>Розділ шостий. Молода родина Габзовських</i>	<i>141</i>
<i>Розділ сьомий. Автомобілі вертикального злету . .</i>	<i>170</i>
<i>Розділ восьмий. Знову цвітуть каштани</i>	<i>198</i>
<i>Розділ дев'ятий. Норильське повстання</i>	<i>228</i>
<i>Розділ десятий. «Двері відчиняються водієм». . . .</i>	<i>256</i>
<i>Розділ одинадцятий. «Пре до комунізму»</i>	<i>276</i>
<i>Розділ дванадцятий. Духарики з паперовим змієм</i>	<i>297</i>
<i>Розділ тринадцятий. Кода</i>	<i>327</i>